

V súčasnej bulharčine, češtine a slovenčine sa zvyšuje používanie neologizmov alebo okazionalizmov s prefixálnou morférou *disko-*. Ich frekvencia v troch skúmaných slovanských jazykoch nie je veľmi rozdielna, zložka *disko-* sa tu ľahko spája s rôznymi slovami. Napr. v bulharčine *ДИСКОМУЗИКА*, *ДИСКОМОДА*, *ДИСКОМАН*, *ДИСКОНАСТРОЕНИЕ*, *ДИСКОКРАЛИЦА*, *ДИСКОКОЛАН*, *ДИСКОВОДЕЦ*, v češtine *diskohudba*, *diskoherna*, *diskopovídaní*, *diskopanorama*, *diskoparket*, *diskokurs*, *diskoborci*, *diskostudio*, *diskovarieté*, v slovenčine *diskonoc*, *diskorytmus*, *diskotanec*. Analogicky sa vo väčšej miere používa aj prefixálna morféma *video-*, napr. česky *videohit*, *videoklip*, *videokavárna*, *videoreklama*, slovensky *videostop*, *videoaktuality*, *videoreceptár*, *videoporada*. Táto tendencia je zároveň príkladom jazykovej módy. Prvá časť zložených slov často začína fungovať ako samostatné slovo *video*, *disko*.

V súčasnej spisovnej bulharčine, slovenčine a češtine sa pre tvorbu neologizmov a okazionalizmov často používajú sufixy *-izac-*, *-izmus* atď., napr. *КОСМИЗАЦИЯ*, *КАЛИФОРНИЗАЦИЯ*, *АТЛАНТИЗМЪМ*, v slovenčine *matematizácia*, *robotizácia*, *estetizácia*, *majonzmus*, *thatcherizmus*, *amaterizmus*, v češtine *музыкае*, *пробаблизмус*.

Zaujímavé je, ako sa tieto neologizmy a okazionalizmy dostávajú do písanej podoby jazyka. Pri prvom použití su obyčajne označené rôznymi spôsobmi.

1 Graficky – niektoré nové slová sa uvádzajú v zátvorkách, iné su napísané kurzívou alebo sú podčiarknuté. Vyčlenenie lexémy v písme je svedectvom, že ju autor cíti ako nezvyčajné slovo, a preto sa ju snaží zvýrazniť, čím upútava čitateľovu pozornosť.

2 Význam slova sa vysvetľuje použitím synonym, homonym alebo opisom.

Keď sa neologizmus alebo okazionalizmus ďalej vyskytuje v kontexte, píše sa už ako bežne, známe slovo.

Je zrejmé, že dynamiku jazyka možno najzreteľnejšie sledovať v oblasti tvorenia slov. Tu sa zastavíme pri porovnaní tvorenia slovies a deverbatív z prídavných a podstatných mien, kde existuje veľký rozdiel medzi bulharčinou na jednej strane a slovenčinou a češtinou na druhej strane. V češtine sa slovesá a deverbatíva tvoria z prídavných a podstatných mien pomocou prefixu *z-*, napr. *zrovnoprávnit* (rovnoprávný), *zprogresivnit* a *zprogresivněnit* (progresívni). Niektoré z týchto pomenovaní vznikajú prostredníctvom deadverbializácie verbálnej zloženiny, napr. *mít ohled na něco* – *zohlednit*. Okrem toho predpona *z-* môže označovať aj výsledok deja, môže mať sémantiku 'stať sa nejakým' – *zkrvavět*, "definitívnosť" – *zbyt se*, *zburcovat*, "urobiť nejakým" – *zdloužit*, *změkčit*. Slovesá so slovotvorným významom "stať sa nejakým" sa tvoria pomocou predpony *z-* a sufixu *-ě-* a slovesá so sémantikou "urobiť nejakým" sa tvoria predponou *z-* a sufixom *-i-*. Prefix *z-* hrá veľkú úlohu aj v opozíciu dokonavosť – nedokonavosť slovesa.

Podobná je situácia v súčasnej spisovnej slovenčine, kde slovesá s minimálnym rezultatívnym významom typu *organizovať*, *konštruovať* začínajú v dokonavom vide príberať predponu *z-/s-*. Niekedy nadobúda predponové sloveso nový význam, odlišný od pôvodného významu, napr. *viest'* – *zviest'* (Oravec – Bajžiková – Furdík, 1984).

Vo vidovej diferenciácii českého slovesa sa realizuje proces štylistickej neutralizácie niektorých cudzích slov. V češtine ako aj v slovenčine je perfektivizácia pomocou predpôn jednou možnosťou odstraňovania dvojvidovosti slovesa cudzieho základu. Predpona *z-* tu má najvyššiu frekvenciu, napr. v češtine sa prostredníctvom nej tvorí dokonavý vid viac ako 200 slovies (Lebeďová, 1984), napr. *zrenovovat*, *zkomplikovat*. V tomto prípade prefix slúži len na perfektivizáciu slovies a nemá iné sémantické odtienky.

V česko-bulharskom slovníku C Romanskej nachádzame 213 slovies, vytvorených pomocou predpony *z-*, napr. *zcizit* (cizí), *zdědit* (děd) atď. V slovensko-bulharskom slovníku je slovies s predponou *z-* 909, napr. *zblednúť* (bledý), *zguľat'* (guľa) atď.

Zo slovenských slovies 10 % nemá presný preklad do bulharčiny – prekladajú sa len opisom. V češtine je takých slovies 17 %. Celkovo môžeme tieto slovesá rozdeliť do troch podskupín.

1 Slovesá s významom pasívneho nadobudnutia nejakej kvality, napr. česky *zbyjnět* – *стана бун*, slovensky *zbezočivieť* – *стана нагъл, дързък, безочлб*. Táto podskupina slovies je najpočetnejšia – patrí do nej okolo 10 % českých a 5 % slovenských slovies s predponou *z-*, ktoré nemajú v bulharčine jednoslovný ekvivalent.

2 Slovesá, pri ktorých sa nová kvalita nadobúda aktívnym spôsobom, vplyvom nejakého vonkajšieho faktora, napr. česky *зрѣжени* (прѣжени) – *направя приятен*, slovensky *zdrsnúť* (drsný) – *направя неравен*. Túto podskupinu tvorí 5 % českých a zhruba 3 % slovenských slovies s predponou *z-*, ktorých preklad do bulharčiny je opisný.

3 Slovesá, ktoré takisto nemajú v bulharčine jednoslovný ekvivalent, ale nemajú príznaky slovies z podskupín 1 a 2, napr. česky *ztroskotat* – *разбля на малки парчета, претърпя неуспех, корабокрушение*, slovensky *zdanúť* – *облож с дангци*.

V Slovníku spisovného jazyka českého IV (1971) je slovies s predponou *z-* 611, z nich 133 sa používa zriedkavo alebo sú zastarané. Prehľad slovies s predponou *z-* v češtine a slovenčine a ich porovnanie s bulharskými ekvivalentmi ukazuje na nedostatok tej istej možnosti tvorenia slov v bulharčine, v ktorej sa na vyjadrenie toho istého zmyslu používa parafráza, opisná konštrukcia. Aj tu má príčina rozdielu medzi tromi slovanskými jazykmi systémovo-štruktúrny charakter.

Jazyk sa stále premieňa. Výskum jazykovej dynamiky troch príbuzných jazykov, akými sú súčasná spisovná slovenčina, čeština a bulharčina, ich vývojových tendencií, ktoré sa uplatňujú v lexike a najmä v slovotvorbe posledných 20 rokov, pomáha spoznať rozličné stránky vlastného jazyka, ukazuje spôsoby obohacovania a špecifickosť každého z týchto jazykov.

Literatúra

CURŤÍN, F – NOVOTNY, J. Vývojová dynamika súčasne spisovné češtiny a kultura jazyka. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1974.

Dynamika súčasne češtiny z hľadiska lingvistickej teorie a školskej praxe. Praha, 1989.